

PELAKSANAAN SULH NORMA BAHARU DI MAHKAMAH SYARIAH

NUR ZULFAH BINTI MD ABDUL SALAM

Jabatan Undang-undang, Fakulti Syariah dan Undang-undang, Kolej Universiti Islam
Antarabangsa Selangor (KUIS)
nurzulfah@kuis.edu.my

NOOR SHAMIMI AFIKAH BINTI MOHAMMAD FADLI

Fakulti Syariah dan Undang-undang, Kolej Universiti Islam Selangor Antarabangsa Selangor
(KUIS)

ABSTRAK

Sulh norma baharu merupakan inisiatif yang di ambil oleh pihak Jabatan Kehakiman Syariah di negeri-negeri di Malaysia dalam memastikan proses Sulh dapat di laksanakan dengan lebih berkesan. Hal ini kerana kewujudan penyakit berjangkit Covid-19 yang telah mengakibatkan berlakunya lambakan kes Sulh tidak selesai. Keperluan Sulh sebelum pandemik yang memerlukan kehadiran pihak-pihak secara fizikal dan melalui prosiding bersemuka telah membataskan majlis Sulh dilaksanakan ketika musim pandemik. Oleh yang demikian, Mahkamah Syariah telah menggubal kaedah dan tatacara pelaksanaan Sulh norma baharu iaitu pelaksanaan majlis Sulh secara dalam talian bagi mengelakkan penangguhan kes pihak-pihak yang begitu lama. Kajian ini menggunakan metodologi kualitatif melalui kaedah temubual, teks penghakiman serta merujuk penulisan-penulisan ilmiah, jurnal dan buku yang berkaitan perbincangan. Hasil dapatan mendapati, pelaksanaan Sulh norma baharu telah diperkasakan oleh mahkamah syariah sepanjang musim pandemik tertakluk kepada prosedur, etika dan tatacara yang ditetapkan. Namun, majlis Sulh dalam talian ini hanya akan dilakukan oleh mahkamah syariah sekiranya pihak-pihak dalam kes tersebut memersetujui kaedah pengendalian Sulh dalam talian. Sekiranya salah satu pihak tidak bersetuju makanya mahkamah syariah tidak akan melaksanakan majlis Sulh melalui dalam talian. Ini bagi mengelakkan wujudnya aduan dan ketidakpuasan dikalangan mana-mana pihak terhadap prosedur yang dijalankan. Sepanjang pelaksanaan majlis Sulh secara dalam talian ini juga mendapati terdapat banyak kekangan dalam melancarkan perjalanan Sulh dalam talian tersebut yang pastinya sekiranya tidak diatasi ia bakal mendatangkan rasa marah oleh pelanggan terhadap sistem kehakiman syarie. Walaubagaimanapun, Mahkamah Syariah juga didapati masih mempunyai ruang dan cara tertentu memperbaiki dan menambah baik kaedah perkhidmatan Sulh dalam talian ini supaya ianya dapat diperkasakan terus secara meluas tertakluk kepada kes-kes tertentu.

Kata Kunci: *Sulh, Norma Baharu, Mahkamah Syariah, Majlis Sulh, Online Sulh.*

PENDAHULUAN

Sulh merupakan salah satu kaedah yang lazimnya menjadi pilihan dalam menyelesaikan pertikaian isu kekeluargaan kerana ia melibatkan proses perundingan dipimpin dengan memberi peluang kepada pihak-pihak bertikai mencapai persetujuan bersama secara kerelaan sendiri tanpa campur tangan daripada pihak ketiga (Azidah Yaakob, Mohammad Zaharuddin Zakaria, &et.al, 2016). Pendekatan Sulh ini tidak asing lagi bagi umat Islam kerana sering kali dicatatkan penggunaannya di dalam sorotan sirah perkembangan agama Islam dari dulu hingga kini. Terdapat banyak kaedah penyelesaian pertikaian masalah di dalam Islam yang sering digunapakai sejak dahulu seperti Sulh (negosiasi), *nasihah*, *qada'* (penghakiman), *tahkim* (timbangtara), *muhtasib*, fatwa dan *wali al-mazalim* (Syed Khalid Rashid, 2006). Walaubagaimanapun kertas kajian ini bertujuan untuk memperhalusi perkembangan aplikasi Sulh secara dalam talian atau lebih dikenali sebagai Sulh norma baharu. Permulaan Sulh norma baharu ini diperkenalkan oleh institusi kehakiman syariah di Malaysia sejak bermulanya era pandemik pada tahun 2020 ekoran negara dilanda wabak Covid-19.

Permasalahan Kajian

Sulh merupakan sebahagian daripada kaedah penyelesaian kes di Mahkamah Syariah pada awal tahun 2000 yang mana sistem Sulh mula diperkenalkan yang bermula di negeri Selangor kemudiannya diikuti di negeri-negeri lain. Namun begitu, ekoran situasi pandemik dan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) pada tahun 2020, institusi kehakiman syariah telah pun melaksanakan Sulh norma baharu yang diadakan secara dalam talian dengan meluluskan garis panduan pelaksanaan Sulh dalam talian. Pandemik yang berterusan ini telah merencatkan perjalanan kes di Mahkamah Syariah kerana banyak kes yang tertangguh maka Sulh norma baharu dilaksanakan bagi menyelesaikan masalah lambakan kes serta meringankan kekusaran pelanggan Mahkamah Syariah yang inginkan kes mereka diputuskan segera. Mengikuti amalan pelaksanaan Sulh sebelum ini, pertemuan pihak-pihak bersama Pegawai Sulh adalah secara fizikal dan melalui tiga sesi. Sulh norma baharu pula berkonsepkan perbincangan secara maya iaitu melalui dalam talian yang sudah tentu mempunyai prosedur atau tatacara yang berbeza. Justeru, kajian ini meneliti berkenaan kaedah dan asas pelaksanaan Sulh norma baharu dan melihat statistik penerimaan pelanggan Mahkamah Syariah dalam pelaksanaan Sulh norma baharu ini.

Skop Dan Metodologi

Kajian ini merupakan kajian kualitatif tinjauan yang melibatkan kajian kepustakaan melalui sumber-sumber atau penulisan berkaitan undang-undang dan perundangan Islam serta jurnal, teks penghakiman dan statut-statut berkaitan. Kajian ini menggunakan Arahan Amalan Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) dan Manual Kerja Sulh Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) sebagai rujukan utama kerana hampir kebanyakan dapatan kajian adalah melalui kedua-dua sumber ini. Data temubual diperolehi dari Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) dan Jabatan Kehakiman Syariah Selangor (JAKESS). Objektif kajian adalah mengenalpasti amalan pelaksanaan Sulh norma baharu atau juga dikenali sebagai *online* Sulh di Malaysia. Kebiasaannya kes-kes kekeluargaan Islam akan didahului dengan majlis Sulh sebelum kes mula disebut dan dibicarakan.

Dapatan Kajian Dan Perbincangan

Konsep penyelesaian pertikaian di luar Mahkamah semakin hari semakin mendapat sambutan daripada masyarakat. Kaedah Sulh telah diperkenalkan di Negeri Selangor pada tahun 2001 di mana ianya mengutamakan instrumen penyelesaian pertikaian secara perdamaian. Kaedah ini merupakan alternatif kepada kaedah perbicaraan yang kebiasaannya memakan masa yang lama dan melibatkan kos yang tinggi. Kaedah Sulh boleh dilaksanakan dalam pelbagai bentuk tetapi bergantung kepada tuntutan atau permohonan yang dibawa oleh pihak bertikai. Tuntutan atau permohonan yang dibuat mestilah melibatkan hak dan tanggungjawab dalam hal ehwal kekeluargaan Islam di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah (Siti Noraini Mohd Ali & Zulkifli Hasan, 2008). Pegawai Sulh adalah pegawai yang dilantik sama ada melalui lantikan Jabatan Kehakiman Syariah (JKSM) atau Jabatan Kehakiman Syariah negeri-negeri untuk bertugas di Mahkamah Syariah bagi membantu menyelesaikan pertikaian melibatkan kes-kes dalam bidang kuasa mahkamah syariah.

Kesemua pegawai Sulh mestilah memiliki kelulusan dalam bidang Syariah dan Undang-undang dan satu kelayakan tambahan iaitu Diploma Pentadbiran Kehakiman Syariah. Antara tanggungjawab Pegawai Sulh ialah membantu Pendaftar dalam menjalankan runding cara atau Sulh selaras dengan kaedah Sulh dan menyediakan laporan Sulh untuk dikemukakan kepada

hakim perbicaraan (Mohd Fuad, 2008). Pegawai Sulh hendaklah bersifat neutral bagi mencari kesepakatan menyelesaikan pertelingkahan (Nora Abdul Hak Sa'odah Ahmad, Umar A. Oseni, 2011) antara pihak-pihak dengan melihat kepada fakta-fakta material dalam kes tersebut. Seterusnya bagi memperhalusi gerak kerja dan peranan yang dimainkan oleh Pegawai Sulh, Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) telah memperkenalkan Manual Kerja Sulh JKSM yang telah diaplikasikan di seluruh mahkamah syariah di Malaysia. Tujuan pengenalan Manual Kerja Sulh ini adalah bertujuan untuk menjelaskan dengan lebih terperinci beberapa hal yang berikut: I. Proses untuk memulakan Majlis Sulh; II. Pembentangan kes oleh pihak-pihak yang bertikai; III. Perbincangan bersama; IV. Pertemuan sebelah pihak atau kaukus; V. Perundingan bersama; VI. Penghakiman berasaskan persetujuan; VII. Kerahsian (Manual Kerja Sulh, 2002).

Peruntukan Undang-undang

Punca kuasa bagi melaksanakan majlis Sulh boleh dilihat dalam Seksyen 99 Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah Negeri Selangor (2022) yang menyatakan bahawa;

Pihak-pihak dalam apa-apa prosiding boleh, pada mana-mana peringkat prosiding itu, mengadakan Sulh bagi menyelesaikan pertikaian mereka mengikut apa-apa kaedah sebagaimana yang ditetapkan atau, jika tiada kaedah sedemikian, mengikut Hukum Syarak.

Dalam menerangkan tatacara pelaksanaan Sulh, Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) telah menggariskan Arahan Amalan Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM) berkaitan pelaksanaan Sulh (Hasnizam Bin Hashim, Maizatul Farishah & et.al, 2021);

- i) Dalam Arahan Amalan No. 1/2000 (Kod Pendaftaran Kes) memperuntukkan bahawa mulai 1 Julai 2001, semua kes-kes Mahkamah Syariah hendaklah didaftarkan menurut Kod Pendaftaran sebagaimana yang ditetapkan di dalam Jadual. Tujuan mengadakan kod pendaftaran ini adalah untuk memudahkan pengenalan kes-kes di Mahkamah, memudahkan penyediaan perangkaan, dan memudahkan Mahkamah menetapkan kes-kes untk dibicarakan. Arahan Amalan No. 1/2000 ini juga menyatakan bahawa semua pertanyaan berkenaan dengan pelaksanaan Arahan Amalan ini hendaklah dialamatkan kepada Ketua Pendaftar, Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia.
- ii) Arahan Amalan JKSM No. 3/2002 (Pemakaian Sulh) memperuntukkan bahawa semua kes selepas didaftarkan, hendaklah dengan seberapa segera tidak melebihi 21 hari dirujuk kepada Pengerusi Majlis Sulh dengan memanggil pihak-pihak yang terlibat untuk sesi Sulh/ penyelesaian damai dan sebarang persetujuan yang dicapai hendaklah dicatatkan dan dibacakan semula di hadapan pihak-pihak dan terus dipanjangkan kepada Hakim untuk direkodkan Perintah Persetujuan Bersama. Bagi kes yang gagal di peringkat ini, hendaklah terus ditetapkan tarikh perbicaraan setelah semua prosiding kes dipenuhi. Bagi maksud pemakaian sistem Sulh ini ianya tidak terpakai ke atas kes-kes pembubaran perkahwinan dan nasab.
- iii) persetujuan tersebut tidak boleh ditarik balik atau dirayu oleh mana-mana pihak. Arahan Amalan Bilangan 5 Tahun 2006 dimansuhkan.

- iv) Arahan Amalan JKSM 2/2012 (Perjanjian Penyelesaian/ Persetujuan yang dibuat oleh Peguam Syarie atau Pihak-Pihak) bersetuju dan mengesahkan bahawa bagi kes-kes yang disertakan perjanjian penyelesaian/ persetujuan yang dibuat oleh peguam atau pihak-pihak tidak perlu dirujuk ke Majlis Sulh di peringkat Pendaftaran. Arahan Amalan ini juga hendaklah dibaca bersama dengan Arahan Amalan No.1 Tahun 2010.
- v) Arahan Amalan JKSM 1/2010 (Penentuan Kes Yang Perlu Dirujuk Ke Majlis Sulh Pada Peringkat Pendaftaran Kes) menyatakan bahawa kes-kes yang dinyatakan di bawah ini perlu dirujuk ke Majlis Sulh semasa peringkat pendaftaran kes di Mahkamah Syariah.
- vi) Dalam Arahan Amalan No. 1/2000 (Kod Pendaftaran Kes) memperuntukkan bahawa mulai 1 Julai 2001, semua kes-kes Mahkamah Syariah hendaklah didaftarkan menurut Kod Pendaftaran sebagaimana yang ditetapkan di dalam Jadual. Tujuan mengadakan kod pendaftaran ini adalah untuk memudahkan pengenalan kes-kes di Mahkamah, memudahkan penyediaan perangkaan, dan memudahkan Mahkamah menetapkan kes-kes untk dibicarakan. Arahan Amalan No. 1/2000 ini juga menyatakan bahawa semua pertanyaan berkenaan dengan pelaksanaan Arahan Amalan ini hendaklah dialamatkan kepada Ketua Pendaftar, Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia.
- vii) Arahan Amalan JKSM No. 3/2002 (Pemakaian Sulh) memperuntukkan bahawa semua kes selepas didaftarkan, hendaklah dengan seberapa segera tidak melebihi 21 hari dirujuk kepada Pengerusi Majlis Sulh dengan memanggil pihak-pihak yang terlibat untuk sesi Sulh/ penyelesaian damai dan sebarang persetujuan yang dicapai hendaklah dicatatkan dan dibacakan semula di hadapan pihak-pihak dan terus dipanjangkan kepada Hakim untuk direkodkan Perintah Persetujuan Bersama. Bagi kes yang gagal di peringkat ini, hendaklah terus ditetapkan tarikh perbicaraan setelah semua prosiding kes dipenuhi. Bagi maksud pemakaian sistem Sulh ini ianya tidak terpakai ke atas kes-kes Pembubaran Perkahwinan dan Nasab.
- viii) Arahan Amalan JKSM No. 7/2003 (Cara Menyimpan dan Melupuskan Catatan Pegawai Sulh) menjelaskan bahawa cara menyimpan dan melupuskan catatan Pegawai Sulh dalam Majlis Sulh hendaklah mengikut Akta Arkib Negara 2003 dalam perkara Rekod Awam.
- ix) Arahan Amalan JKSM No. 8/2003 (Prosedur Penyerahan Notis Sulh) menyatakan prosedur penyerahan Notis Sulh kepada pihak-pihak di dalam Majlis Sulh hendaklah mengikut prosedur penyerahan saman sebagaimana yang terdapat dalam Undang-Undang Tatacara Mal Mahkamah Syariah Negeri-Negeri. Arahan amalan ini berkuatkuasa mulai 1 November 2003.
- x) Arahan Amalan JKSM No. 11/2005 (Bidang Kuasa Mahkamah Rendah Syariah Merekodkan Sulh dan Persetujuan Bersama) telah bersetuju bahawa Mahkamah Rendah Syariah hendaklah merekodkan apa-apa terma

Persetujuan Bersama dan/ atau Sulh tetapi tidak boleh mengendorskan dalam kes-kes yang mana bidang kuasanya adalah termasuk dalam bidang kuasa Mahkamah Tinggi Syariah berkuatkuasa mulai 1 Ogos 2005.

- xi) Arahan Amalan JKSM No. 15/2005 (Menggugurkan Nafkah 'Iddah, Mut'ah, Nafkah Anak dan Hadhanah dalam Perjanjian Persetujuan) bersetuju dan mengesahkan bahawa perjanjian-perjanjian persetujuan bersama atau perjanjian semasa Majlis Sulh tidak boleh menggugurkan hak-hak isteri yang belum disabitkan melalui talaq iaitu nafkah 'iddah dan mut'ah, dan hak anak iaitu hadhanah dan nafkah anak.
- xii) Arahan Amalan JKSM No. 4/2006 (Perintah Perjanjian Persetujuan Sulh) menyatakan bahawa mana-mana perjanjian persetujuan Sulh tidak boleh dilaksanakan atau dikuatkuasakan tanpa terlebih dahulu memperoleh perintah Mahkamah. Jika kedua-dua pihak telah mencapai persetujuan untuk menyelesaikan hendaklah menyediakan draf persetujuan dan mengemukakannya kepada pihak-pihak untuk disahkan dan ditandatangani, selepas itu Pengerusi hendaklah menyampaikan draf persetujuan tersebut kepada Mahkamah untuk direkodkan sebagai penghakiman persetujuan. Arahan amalan ini berkuatkuasa mulai 1 Jun 2006.
- xiii) Arahan Amalan JKSM No. 4/2011 (Kesan Perjanjian Persetujuan Sulh) mengesahkan untuk menerima pakai arahan amalan berkaitan kesan perjanjian persetujuan Sulh yang menepati kehendak Hukum Syarak yang telah direkodkan, disahkan dan dijadikan perintah Mahkamah. Perintah persetujuan tersebut tidak boleh ditarik balik atau dirayu oleh mana-mana pihak. Arahan Amalan Bilangan 5 Tahun 2006 dimansuhkan.
- xiv) Arahan Amalan JKSM 2/2012 (Perjanjian Penyelesaian/ Persetujuan yang dibuat oleh Peguam Syarie atau Pihak-Pihak) bersetuju dan mengesahkan bahawa bagi kes-kes yang disertakan perjanjian penyelesaian/ persetujuan yang dibuat oleh peguam atau pihak-pihak tidak perlu dirujuk ke Majlis Sulh di peringkat Pendaftaran. Arahan Amalan ini juga hendaklah dibaca bersama dengan Arahan Amalan No.1 Tahun 2010.
- xv) Arahan Amalan JKSM 1/2010 (Penentuan Kes Yang Perlu Dirujuk Ke Majlis Sulh Pada Peringkat Pendaftaran Kes) menyatakan bahawa kes-kes yang dinyatakan di bawah ini perlu dirujuk ke Majlis Sulh semasa peringkat pendaftaran kes di Mahkamah Syariah.

Punca Kuasa Sulh Norma Baharu di Mahkamah Syariah

Sulh norma baharu adalah Sulh yang dilaksanakan secara dalam talian iaitu menggunakan talian yang sesuai dengan pihak-pihak yang bertikai (JKSM, 2022) . Sulh norma baharu ini mula dilaksanakan apabila Malaysia di landa wabak Covid-19 sehingga menyebabkan pentadbiran dan pengurusan institusi kehakiman syariah juga terganggu. Oleh yang demikian, kerajaan mengambil langkah susulan dengan menghentikan operasi bagi perkhidmatan dan institusi Mahkamah Syariah turut terkena tempias menyebabkan begitu banyak kes-kes terpaksa di tangguhkan (JKSM, 2022). Justeru, Mahkamah Syariah telah menerima impak yang besar apabila jadual kes terpaksa di tangguhkan dan menyebabkan berlakunya lambakan

kes. Disebabkan ini, suatu kaedah perbicaraan atas talian mula dilaksanakan oleh Mahkamah Syariah bagi mengelakkan kes-kes ditangguhkan. Pengurusan atas talian ini bukanlah sesuatu yang baharu kepada Mahkamah Syariah kerana proses pendaftaran kes telah dijalankan secara atas talian melalui E-Syariah. Namun begitu, dalam konteks perbicaraan secara dalam talian masih belum pernah dijalankan (JKSM, 2022).

Justeru, pada 25 Julai 2022 Negeri Selangor merupakan negeri yang terawal dalam mengaplikasikan komunikasi jarak jauh atau dalam talian dalam prosiding mahkamah dengan meluluskan dua pindaan Rang Undang-Undang (RUU) berkaitan pentadbiran agama Islam bagi memberi kuasa kepada Mahkamah Syariah untuk menjalankan prosiding kes secara teknologi komunikasi jarak jauh (Berita Harian, 2022). Antara peruntukan yang dipinda dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) (Pindaan) 2022 yang menambah peruntukan seksyen 72A dengan memperuntukkan :-

(1) Tanpa menjejaskan seksyen 72, Mahkamah boleh, demi kepentingan keadilan, mendengar dan memutuskan apa-apa prosiding melalui suatu teknologi komunikasi jarak jauh dari mana-mana tempat. (2) Tempat di mana Mahkamah Rendah Syariah, Mahkamah Tinggi Syariah atau Mahkamah Rayuan Syariah mengendalikan apa-apa prosiding secara teknologi komunikasi jarak jauh hendaklah disifatkan sebagai dijalankan dalam bidang kuasa tempatan mahkamah itu seperti yang ditubuhkan di bawah seksyen 55.

(3) Bagi maksud seksyen ini— (a) “teknologi komunikasi jarak jauh” ertinya apa-apa cara komunikasi elektronik termasuk e-mel, aplikasi sidang video atau rangkaian video atau apa-apa saluran digital lain yang difikirkan sesuai oleh Mahkamah; dan (b) “tempat” termasuklah ruang siber, ruang maya atau tempat maya.”

Berdasarkan peruntukan tersebut maka sekaligus menjadi punca kuasa terhadap mahkamah dalam melaksanakan prosiding mahkamah secara dalam talian. Selain itu, pindaan Seksyen 119A Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah (Negeri Selangor) (Pindaan) 2022 turut memperuntukkan bahawa:-

(1) Walau apa pun seksyen 119, apa-apa prosiding boleh, demi kepentingan keadilan, didengar dan diputuskan melalui suatu teknologi komunikasi jarak jauh dari mana-mana tempat.

(2) Bagi maksud subseksyen (1), pihak-pihak hendaklah berada di tempat yang dibenarkan oleh Mahkamah.

(3) Dalam seksyen ini, “tempat” termasuklah ruang siber, ruang maya atau tempat maya.”

Oleh itu, selaras dengan perubahan norma baharu sistem pentadbiran mahkamah juga turut mengalami perubahan dengan memperkenalkan prosiding norma baharu iaitu melalui teknologi komunikasi jarak jauh tertakluk kepada prosedur yang ditetapkan oleh Mahkamah Syariah. Dalam kaedah Sulh norma baharu ini, pihak-pihak di beri pilihan dalam memilih medium yang sesuai untuk melakukan Sulh secara dalam talian sama ada melalui telefon bimbit, *google meet*, *zoom*, *webex* dan seumpamanya (JKSM, 2022) . Pihak-pihak yang bertikai akan di berikan pautan beserta dengan tarikh oleh pihak mahkamah. Sekiranya pada waktu yang ditetapkan berlakunya gangguan internet, maka mahkamah akan menangguhkan prosiding Sulh ke tarikh yang lain.

Selain itu, menerusi kenyataan Jabatan Kehakiman Syariah Selangor (JAKESS), memaklumkan bahawa perbicaraan yang dilaksanakan secara dalam talian adalah bergantung pada permohonan pihak plaintif dan defendan serta dengan kebenaran hakim (Norzamira Che Noh, 2020). Tambahan pula, perbicaraan dalam talian ini dilakukan melalui kemudahan sidang

video yang dibangunkan oleh Unit Pemodenan Tadbiran dan Perancangan Pengurusan Malaysia (MAMPU) sekaligus menjadi salah satu daripada norma baharu yang diperkenalkan oleh Jabatan Kehakiman Syariah Selangor (JAKESS), bagi membantu kerajaan membendung wabak Covid-19 yang melanda dalam negara ini.

Praktis Sulh Norma Baharu

Praktis pelaksanaan Majlis Sulh dalam talian adalah sama dengan pelaksanaan secara fizikal dengan merujuk kepada Manual Kerja Sulh yang digariskan oleh Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM). Manual Kerja Sulh memperincikan bagaimana Pegawai Sulh menjalankan perundingan dalam Majlis Sulh setelah kes di serahkan kepadanya bermula daripada kehadiran pihak-pihak ke Majlis Sulh sehingga selesai perundingan sama ada berjaya atau gagal. Seterusnya dinyatakan pula tindakan Pegawai Sulh bagi tindakan akhir sama ada mengendorskan kes di hadapan hakim perbicaraan (Sulh berjaya) atau menetapkan tarikh sebutan (Sulh gagal).

Perkara yang membezakan antara Majlis Sulh biasa dan Majlis Sulh norma baharu adalah dari segi kehadiran pihak-pihak sama ada melalui fizikal atau melalui teknologi jarak jauh. Langkah-langkah yang telah digariskan melalui Manual Kerja Sulh Mahkamah Syariah atau Jabatan Kehakiman Syariah negeri-negeri adalah seperti berikut (Manual Kerja Sulh, 2002);

1. Kenyataan Awal (*al-Taaruf*) Pegawai Sulh;
2. Pembentangan Awal Pihak yang Bertikai
3. Perbincangan Bersama;
4. Pertemuan Sebelah Pihak (Kaukus);
5. Perundingan Bersama;
6. Penghakiman Berasaskan Persetujuan;
7. Kes Diserahkan Kembali

Sulh secara dalam talian ini dilaksanakan berikutan terlalu banyak kes yang tertanggung di sebabkan oleh Perintah Kawalan Pergerakan (PKP). Pelaksanaan Sulh secara dalam talian ini bergantung kepada permintaan pihak-pihak yang bertikai, sekiranya kedua-dua bersetuju melaksanakan Sulh secara dalam talian maka bolehlah dilaksanakan. Malah kebenaran hakim juga diambil kira dalam mempersetujui pelaksanaan Sulh dalam talian. Namun sekiranya salah satu pihak enggan dan tidak bersetuju tidak akan melaksanakannya secara dalam talian. Ianya mengambil kira kepada kehendak pihak-pihak terlebih dahulu (JKSM, 2022).

Jabatan Kehakiman Syariah Selangor (JAKESS) telah berjaya melaksanakan 161 kes Sulh secara dalam talian (BH Online, 2022). Dalam temubual bersama Bahagian Penyelesaian Alternatif, Jabatan Kehakiman Syariah Selangor (JAKESS) telah memaklumkan bahawa setakat Julai 2022 terdapat 59 jumlah kes Sulh yang selesai secara dalam talian. Namun, penulis tidak mempunyai data mengenai jenis kes yang dilaksanakan secara dalam talian kerana pendetailan tersebut tidak disertakan bersama semasa temubual dijalankan. Statistik yang di lampirkan dalam Jadual 1 menunjukkan bahawa Sulh norma baharu memberi impak yang positif serta satu alternatif yang efisien untuk orang awam menyelesaikan pertikaian yang memerlukan penyelesaian di Mahkamah Syariah dengan kadar segera (JAKESS, 2022).

BIL	SENARAI NAMA MAHKAMAH SYARIAH NEGERI SELANGOR	JUMLAH KES SELESAI DALAM TALIAN
1	MTS B1	8
2	MTS B2	2
3	MTS B3	1
4	MTS B4	29
5	MTS B5	0
6	MTS B6	2
7	MTS B7	2
8	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH SHAH ALAM	2
9	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH AMPANG	0
10	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH PETALING	11
11	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH GOMBAK TIMUR	0
12	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH GOMBAK BARAT	0
13	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH HULU SELANGOR	0
14	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH KLANG	2
15	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH HULU LANGAT	0
16	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH KUALA LANGAT	0
17	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH SEPANG	0
18	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH KUALA SELANGOR	0
19	MAHKAMAH RENDAH SYARIAH SABAK BERNAM	0
	JUMLAH KESELURUHAN	59

Jadual 1 Jumlah Selesai Dalam Talian di Mahkamah-Mahkamah Syariah Selangor
Sumber : Temubual bersama Bahagian Penyelesaian Alternatif , pada 2 September 2022
di Jabatan Kehakiman Syariah Selangor (JAKESS)

Cadangan dan Saranan

Dengan kehadiran wabak Covid-19 dan kehidupan norma baharu, Mahkamah Syariah giat mengambil langkah yang lebih cekap bagi mengatasi lambakan kes dengan memanfaatkan teknologi yang sedia ada. Ianya selaras dengan ucapan mantan YAB Perdana Menteri Malaysia, Tan Sri Muhyiddin Yassin sewaktu merasmikan Persidangan Kehakiman dan Perundangan Syariah Nusantara 2020 pada 29 September 2020 di Hotel Movenpick, Selangor. Dalam ucapannya, mantan Perdana Menteri menyarankan penggunaan teknologi baharu hendaklah diberi kebiasaan baharu (new normal) (Ruzita Ramli & Dina Imam Supaat, 2020). Tanpa teknologi, pentadbiran perundangan syariah akan terganggu dan tidak dapat berfungsi dengan baik. Selainnya, pentadbiran kehakiman syariah boleh terencat dan seterusnya menghalang pelaksanaan keadilan yang merupakan satu tuntutan agama. Ini merupakan salah satu dari kebiasaan baharu dalam pentadbiran kehakiman syariah yang mesti diberi tumpuan dalam memperkasakan Mahkamah Syariah. Walaubagaimanapun, sehingga kini proses Sulh dilihat masih cenderung secara konvensional iaitu kehadiran secara fizikal bagi membincangkan pertikaian kecuali adanya persetujuan kedua-dua pihak untuk dijalankan secara dalam talian (Mohd Na'im, 2020).

Oleh yang demikian, semasa melaksanakan Majlis Sulh, pegawai Sulh juga dicadangkan dibantu oleh pegawai teknologi semasa prosiding Sulh sedang dikendalikan. Hal ini kerana, ketiadaan pegawai teknologi sewaktu proses Sulh berjalan akan mendatangkan kesukaran kepada pegawai Sulh kerana mereka tiada kepakaran dalam bidang teknologi. Majlis Sulh juga difahami tidak boleh dihadiri oleh pihak lain demi mengelakkan terdedahnya perkara aib dan perbincangan sulit antara pihak-pihak. Namun cadangan melibatkan bersama

pegawai teknologi ini adalah di luar aplikasi dan dalam mod bersedia memantau sepanjang masa perjalanan Majlis Sulh tersebut. Budaya kerja kini telah berubah dan Mahkamah Syariah perlu bersedia keluar dari amalan rutin biasa serta menyediakan fasiliti dan peralatan yang sesuai sebagai langkah untuk memastikan operasi di mahkamah syariah berjalan lancar secara optimum.

Penulis juga mencadangkan supaya penguatkuasaan notis kehadiran ke Majlis Sulh perlulah disertakan sekali dengan maklumat mengenai proses Sulh norma baharu. Berdasarkan temu bual dan pemerhatian terhadap kes-kes Sulh yang telah dilaksanakan, kes-kes yang tidak berjaya kebanyakannya adalah disebabkan kegagalan pihak yang menghadiri Majlis Sulh dalam masa yang ditetapkan. Bagi menangani masalah ini, maklumat mengenai proses Sulh norma baharu dan prosedur yang terlibat boleh disertakan bersama-sama notis untuk hadir ke proses Sulh. Sekaligus hal ini dapat memberi kefahaman kepada pihak-pihak bahawa proses Sulh norma baharu ini memberi peluang kepada pihak-pihak menyelesaikan perselisihan tanpa perlu melalui proses perbicaraan di mahkamah. Seterusnya ianya menampakkan bahawa pelaksanaan Sulh norma baharu ini tidaklah terhad hanya kepada isu pandemik dan Covid-19 semata-mata namun diperhalusi juga penggunaan dalam kes-kes kecemasan dan kesukaran salah satu pihak untuk hadir ekoran tempat tinggal yang jauh dengan mahkamah dan kekangan kerja.

Kefahaman pihak yang terlibat dalam proses Sulh ini amat penting untuk memastikan Sulh ini dapat mencapai objektif yang telah ditetapkan. Walaubagaimanapun pihak-pihak seharusnya diberikan penjelasan yang betul supaya pelaksanaan Sulh norma baharu atau dalam talian ini memuaskan hati kedua belah pihak dan tidak ada unsur terpaksa menerima pelaksanaan Majlis Sulh dalam talian ekoran ingin kes diselesaikan dengan kadar segera. Namun, kemudiannya membangkitkan isu tidak berpuas hati dengan pelaksanaan Majlis Sulh dalam talian tersebut. Perkara yang paling penting juga adalah orang awam dijelaskan bahawa Mahkamah Syariah hanya boleh melaksanakan Sulh dalam talian sekiranya di minta oleh pihak-pihak yang bertikai dan kesemua pihak bersetuju (JAKESS, 2022).

Kesimpulan

Kaedah Sulh norma baharu merupakan mekanisme yang sangat bagus dalam membantu dan mendidik pihak-pihak yang bertikai untuk menyelesaikan masalah yang dihadapi tanpa melibatkan pengabaian tanggungjawab yang berpanjangan terhadap suami atau isteri mahupun anak. Proses Sulh norma baharu juga merupakan alternatif penyelesaian yang mempunyai banyak kebaikan dalam proses penyelesaian pertikaian. Hal ini kerana cirinya yang mudah, cepat dan menjimatkan kos berbanding dengan perbicaraan yang kompleks, memakan masa yang lama serta kos yang tinggi. Pihak-pihak yang bertikai hendaklah amanah dalam memenuhi tanggungjawabnya dan kemahuan untuk menyelesaikan pertikaian yang timbul serta mempunyai sikap yang terbuka. Manakala bagi pihak yang mengendalikan Majlis Sulh iaitu Pegawai Sulh, mereka hendaklah berusaha sebaik yang mungkin bagi memastikan kejayaan Sulh ini dengan memahami dan berpegang kepada etika-etika Sulh yang telah ditetapkan oleh Islam dan diperuntukkan di bawah undang-undang. Pendekatan Sulh dan perdamaian hendaklah dipraktikkan dalam masyarakat bagi melahirkan sebuah masyarakat yang harmoni dan bertoleransi. Perkembangan terkini, iaitu penggunaan Sulh norma baharu yang telah dilaksanakan oleh Jabatan Kehakiman Syariah Negeri Selangor merupakan satu perkembangan yang positif ke arah meningkatkan lagi identiti Mahkamah Syariah di mata masyarakat sebagai tempat mencari keadilan dan menyelesaikan pertikaian. Di harapkan agar dengan wujudnya Sulh secara dalam talian ini

dapat memudahkan pihak- pihak untuk hadir ke Majlis Sulh bagi menyelesaikan pertikaian secara harmoni.

RUJUKAN

- Azidah Yaakob, Mohammad Zaharuddin Zakaria, Asmidah Ahmad, Kamilah Wati Mohd, Mustafa 'Afifi Ab Halim. 2016. Pengenalan Dan Keberkesanan Sulh Di Mahkamah Syariah. USIM Press: Universiti Sains Islam Malaysia.
- BH Online. 2022. Selangor Luluskan Rujukan Prosiding Mahkamah Syariah Dalam Talian. [dalam talian]. Dilayari dari: <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2022/07/980211/> (akses pada 20 November 2022).
- Hasnizam Bin Hashim, Maizatul Farishah Binti Mohd Mokhtar, Norman Zakiyy Chow Jen T'chiang. 2021. Mekanisme Pelaksanaan Majlis Sulh Di Jabatan Kehakiman Syariah Negeri Sembilan. E-Prosiding Seminar Antarabangsa Islam dan Sains 2021 "Wawasan Kemakmuran Bersama 2030". Universiti Sains Islam Malaysia.
- Mohd Na'im bin Hj Mokhtar. 2020. Reformation of Syariah Judiciary Institution During Covid-19 Pandemic. Insls E-Prosiding. Universiti Sains Islam Malaysia.
- Nora Abdul Hak Sa'odah Ahmad, Umar A. Oseni. 2011. Alternative Dispute Resolution (ADR) in Islam. IIUM Press.
- Norzamira Che Noh. 2020. Perbicaraan Kes Tuntutan Cerai Dalam Talian. [dalam talian]. Dilayari dari: <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2020/06/698972/perbicaraan-kes-tuntutan-cerai-dalam-talian> (akses pada 18 November 2022).
- Ruzita Ramli, Dina Imam Supaat & Hasnizam Hashim. 2020. Kebiasaan Baharu (New Normal) Dalam Pelaksanaan Sulh Kes Hadhanah Dan Nafkah Anak: Insls E-Prosiding. Universiti Sains Islam Malaysia.
- Siti Noraini Binti Haji Mohd Ali, Zulkifli Hasan. 2008. Perlaksanaan Sulh Dan Keberkesannya Di Mahkamah Syariah Selangor.
- Syed Khalid Rashid. 2006. Alternatif Dispute Resolution In Malaysia. Kulliyah of Laws, IIUM: Kuala Lumpur.
- Temubual bersama Datin Siti Maszuriyati Binti Aziz, Ketua Penolong Pengarah Seksyen Sulh, BPKR, JKSM pada 12/08/2022 di Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia.
- Temubual bersama Tuan Fairus Bin Jaafar, Ketua Bahagian Penyelesaian Alternatif, pada 02/09/2022 di Jabatan Kehakiman Syariah Selangor (JAKESS).
- Arahan Amalan JKSM No. 1/2000 (Kod Pendaftaran Kes).
- Arahan Amalan JKSM No. 3/2002 (Pemakaian Sulh).
- Arahan Amalan JKSM No. 7/2003 (Cara Menyimpan dan Melupuskan Catatan Pegawai Sulh).
- Arahan Amalan JKSM No. 8/2003 (Prosedur Penyerahan Notis Sulh).
- Arahan Amalan JKSM No. 11/2005 (Bidang Kuasa Mahkamah Rendah Syariah Merekodkan Sulh dan Persetujuan Bersama).
- Arahan Amalan JKSM No. 15/2005 (Menggugurkan Nafkah 'Iddah, Mut'ah, Nafkah Anak dan Hadhanah dalam Perjanjian Persetujuan).
- Arahan Amalan JKSM No. 4/2006 (Perintah Perjanjian Persetujuan Sulh).
- Arahan Amalan JKSM 1/2010 (Penentuan Kes Yang Perlu Dirujuk Ke Majlis Sulh Pada Peringkat Pendaftaran Kes).
- Arahan Amalan JKSM No. 4/2011 (Kesan Perjanjian Persetujuan Sulh).
- Arahan Amalan JKSM 2/2012 (Perjanjian Penyelesaian/ Persetujuan yang dibuat oleh Peguam Syarie atau Pihak-Pihak).

Arahan Amalan JKSM 2/2012 (Perjanjian Penyelesaian/ Persetujuan yang dibuat oleh Peguam Syarie atau Pihak-Pihak).
Manual Kerja Sulh JKSM Tahun 2002.